

Visst går det att utkräva ansvar av ett stödparti

Tvärtemot en del uppgifter finns det ett antal olika sätt att granska och utkräva ansvar av Sverigedemokraterna för stödet till regeringen. Det skriver statsvetaren Olof Petersson.

I kommentarerna till regeringsbildningen har det gjorts gällande att det inte går att utkräva ansvar av ett stödparti. Sverigedemokraterna skulle därmed få stort inflytande över regeringspolitiken utan att behöva ta ansvar för de svåra frågorna.

Som varje konstitution värd namnet innehåller den svenska regeringsformen en uppsättning olika kontrollinstrument. Regeringen är det statsorgan som har i uppgift att styra riket. Grundlagen innehåller ett antal metoder för politisk, rättslig och ekonomisk kontroll av regeringen.

Regeringen är ansvarig inför riksdagen. Detta är kärnan i det parlamentariska styresättet. Riksdagen kan tvinga såväl hela regeringen som ett enskilt statsråd att avgå. Om en misstroendeförklaring riktas mot statsministern gäller den hela regeringen.

Riksdagen kan självklart inte tvinga någon sverigedemokrat att avgå eftersom SD inte sitter i regeringen. Men anta nu, rent hypotetiskt, att regeringen lägger fram något långtgående förslag inom Tidöavtalets område. Antag vidare att oppositionen väcker ett yrkande om misstroendeförklaring mot statsministern. Antag dessutom att några av regeringssidans liberalt sinnade riksdagsledamöter röstar för yrkandet. Då har en riksdagsmajoritet tvingat regeringen att avgå.

Då regeringen därmed har avgått följer en ny regeringsbildning. Antag att de tre regeringspartierna vill modifiera sitt program inom det kontroversiella området för att på nytt kunna accepteras av riksdagen. Då måste de först gå till SD för att förhandla om Tidöavtalet. Då ställs SD inför ett dilemma. SD kan antingen hålla fast vid sin gamla linje och då är regeringskrisen ett faktum. Eller så kan SD kompromissa och gå med på ett mer urvattnat förslag. I vilket fall som helst har riksdagen, indirekt, kunna utkräva ansvar av stödpartiet SD.

Riksdagsledamöternas frågor och interpellationer är ytterligare ett sätt att granska regeringen. Sådana kan bara riktas till något av statsråden. Men oppositionen har ändå möjlighet att använda detta institut för att indirekt ställa SD till svars. Oppositionen kan ställa en interpellation mot en minister som har ansvar för något av Tidöavtalets områden. Vid interpellationsdebatter får alla ledamöter yttra sig. Oppositionen kan passa på att i den aktuella frågan angripa SD, som då får välja mellan att huka i bänkarna eller stå till svars för regeringspolitiken.

Konstitutionsutskottets granskning är en annan viktig del av riksdagens kontrollmakt.

KU ska enligt regeringsformen "granska statsrådets tjänsteutövning och regeringsärendenas handläggning". Eftersom KU under senare år har avstått från partipolitiska nålstick och i stället strävat efter enhälliga slutsatser har granskningarna fått större politisk tyngd.

Det går förvisso inte att utkräva ansvar av några SD-politiker för deras tjänsteutövning eftersom de inte sitter i regeringen. Men den andra delen av KU-uppdraget är i dag desto intressantare. Granskningen av "regeringsärendenas handläggning" har hittills varit mer administrativt inriktad och brukar sällan väcka någon större uppmärksamhet. Men oppositionen förfogar här över ett konstitutionellt kontrollinstrument med potential. Tidöavtalet är anmärkningsvärt detaljerat när det gäller formerna för samarbete. SD har samma kapacitet i beredningen som regeringspartierna i samarbetsprojekten, det vill säga insyn och påverkan i samordning och förhandlingar.

Jimmie Åkesson har nöjt förklarat att hans parti fått igenom stora delar av sin politik och att han inom dessa områden helt står bakom regeringen. Därmed tar han på sig ett ansvar inför väljarna.

Tidöavtalet beskriver noggrant hur hanteringen ska gå till. Samordningskanslierna är organiserade för förhandlingar på flera nivåer, med handläggare, politiskt sakkunniga, statssekreterare och ytterst på partiledarnivå. De fyra partiledarna bildar ett "inre kabinet".

Det vore anmärkningsvärt om inte KU detaljerat och kritiskt granskar hur denna beslutsordning fungerar i praktiken. KU:s årliga granskning innehåller redan en punkt om regeringsarbetets organisation.

Efter en skärpning av regeringsformen förfogar KU över starka maktmedel. "Utskottet har rätt att för granskningen få ut protokollen över beslut i regeringsärenden, handlingar som hör till dessa ärenden samt regeringens övriga handlingar som utskottet finner nödvändiga för sin granskning." Med undantag för

Partiledarna bakom Tidöavtalet höll den 14 oktober en presskonferens om regeringsbildningen och innehållet i avtalet. Foto: Stina Stjernkvist

Artikelförfattaren Olof Petersson. Foto: Privat

några strikt avgränsade sekretessärenden blir dessa interna papper därmed offentliga.

Och det stannar inte i KU. Enligt grundlagen ska KU, minst en gång om året, meddela riksdagen vad utskottet vid sin granskning har funnit värt att uppmärksamma. Här har oppositionen stora möjligheter att inför offentligheten nagelfara hur de fyra samarbetspartierna styr riket. Riksdagen kan med anledning därav göra en framställning till regeringen.

Särskilda ansvarsregler gäller för alla statsanställda. I dag råder både ett straffrättsligt och ett disciplinrättsligt ansvar för den som begår brott i tjänsten eller annars åsidosätter sina skyldigheter i anställningen. Det finns inget principiellt undantag för politiskt tillsatta tjänstemän i Regeringskansliet.

JO är en annan del av riksdagens kontrollmakt. Statsrådets tjänsteutövning i regeringen och Regeringskansliet ligger visserligen utanför JO:s tillsyn. Men JO kan, även om det i praktiken är rätt ovanligt, granska de anställda i Regeringskansliet i handlägningsfrågor. Dessa är skyldiga att lämna de upplysningar och yttranden som JO begär. Regeringskansliets tjänstemän, även statssekreterare och andra politiskt tillsatta, har sanningsplikt inför JO.

Sist men inte minst: I en demokrati är de allmänna valen det viktigaste kontrollinstrumentet. Väljarna kan då antingen ge regeringen fortsatt förtroende eller låta oppositionen ta över.

Ansvarsutkrävandet är bara enkelt om ett parti har egen majoritet, vilket är sällsynt i nutidens flerpartisystem. Minoritetsregeringar och förhandlingsparlamentarism kan göra det svårt att urskilja vilka partier som står bakom det ena eller andra beslutet. Koalitionsregeringar innebär att regeringsansvaret fördelas mellan flera partier. Stödpartier som ingått formella samarbetsavtal med regeringen kan komplicera den parlamentariska uppdrags- och ansvarskedjan och därmed ansvarsutkrävandet.

Men regeringsbildningen 2022 blev överraskande tydlig. Jimmie Åkesson har nöjt förklarat att hans parti fått igenom stora delar av sin politik och att han inom dessa områden helt står bakom regeringen. Därmed tar han på sig ett ansvar inför väljarna. Kanske blir han belönad i valet 2026. Eller så kanske han då får äta upp sina ord, om de otåligen väljarna tycker att de utlovade resultaten har uteblivit.

Olof Petersson
statsvetare, tidigare professor i statskunskap vid Uppsala universitet